

Smaastykker.

I.

TO BREVE FRA MELANCHTHON

og lidt om deres baggrund

Ved Jens Glebe Møller

Som et lille bidrag til dansk og sønderjydske kirkehistorie og som et beskedent supplement til vor viden om Melanchthon aftrykkes her to breve fra ham. De findes begge på Det kgl. Bibliotek[1] og er begge skrevet i Melanchthons karakteristiske hånd[2]. Men først vil det være rimeligt at give nogle oplysninger om baggrunden for brevene.

Det ældste af dem er skrevet til kongens kansler Johan Friis (1494–1570), med hvem Melanchthon tidligere havde brevvekslet[3]. Dog er det ikke Friis, som er brevs hovedperson, men Hans (Johannes) Frandsen. Hans Frandsen fødtes i 1532 i Ribe, hvorfra han efter endt skolegang begav sig til Wittenberg. Her blev han indskrevet ved universitetet 15/5 1551[4], og her udgav han to år senere sin første latinske digtsamling. Efter tidens målestok var Frandsen en poetisk begavelse, som det også fremgår af Melanchthons brev. 19/9 1554 tilstod Chr. III ham 30 daler til fortsatte studeringer i Wittenberg[5]. Disse penge skulle overbringes ham af en vis Rasmus Sørensen, som ved samme lejlighed selv modtog en understøttelse[6]. Rasmus Sørensen er antagelig identisk med Frandsens bysbarn, den ellers ukendte Erasmus Severini, som

[1] Bøll. Brevs. U, fol. (indlagt mellem 215 og 216) og Bøll. Brevs. U, fol. 216. Afskrift af sidstnævnte i Bøll. Brevs. D, 4to, 1279 – se her note 11.

[2] I begge originalbrevene findes enkelte senere, delvis uvedkommende tilføjelser. – Iøvrigt gengives brevene med den oprindelige retskrivning, idet dog diverse forkortelser opløses.

[3] Se Corpus Reformatorum IV, 1048 f.

[4] Ny Kirkehist. Samlinger I, 470.

[5] H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Historie II, 543. På denne og de følgende sider biograferes Hans Frandsen.

[6] Rørdam, anf. skr. I, 701.

17/5 1552 blev indskrevet ved universitetet i Wittenberg[7]. Begge ripensere kan sikkert takke Melanchthon for deres understøttelser, for ligesom Melanchthon her anbefaler Frandsen, havde han 15/8 1554 til kongen anbefalet Sørensen[8].

Om Hans Frandsen skal iøvrigt bemærkes, at han lagde sig efter medicinen og efter et omflakkende rejseliv overtog det medicinske professorat i København i 1561 og derefter bestred dette og andre akademiske hverv med stor dygtighed, til han døde i 1584. – Selve brevet fortæller os desværre lidet om Hans Frandsens person og endnu mindre om den travle Melanchthon, som samme dag fik både breve og lange forord fra hånden[9]. Dog lægger man mærke til, at Frandsen prises for sin »moderatio« – en af de gamle græske dyder, som Melanchthon åbenbart har lagt særlig vægt på (jfr. brevet til Stanhufius).

Det næste brev er skrevet til Michael Stanhufius, og det er ham, som her samler opmærksomheden om sig. Stanhufius stammer fra Heidingsfeld i Bayern[10]. Han studerede i Wittenberg og trådte øjensynligt i nær forbindelse med Melanchthon[11]. I begyndelsen af året 1556 tilegnede han en »Oratio« til hertug Frederik[12], som siden 1549 havde været verdslig biskop over Slesvig Stift. Resultatet udeblev ikke. Fyrstebiskop Frederik kaldte Stanhufius til rektor for domskolen i Slesvig[13], og forsynet med et meget smukt testimonium fra Melanchthon[14] kunne han – vel i sommeren 1556 – rejse til Slesvig. Stanhufius er nok blevet slemt skuffet, da han tog sit rektorat i besiddelse. Domskolen var efter

[7] Ny Kirkehist. Samlinger I, 471.

[8] Corpus Reformatorum VIII, 326 f.

[9] Se Corpus Reformatorum VIII, 337 ff.

[10] D. C. Rolfs, Zur Geschichte der Lehrstreitigkeiten in Schleswig-Holstein, Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte, 2. Reihe, 7. Band, 299, jfr. 304.

[11] Th. Wotschke, Die Beziehungen des Schleswig Rektors Stanhufius zu den Wittenbergern, Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R., 7. Bd. 396 ff. Bemærk, at Melanchthon kalder Stanhufius »frater«, hvilket har medført, at den i note 1 nævnte afskrift er blevet registreret som et brev fra Philippus Stanhufius.

[12] Wotschke, anf. skr. 398.

[13] Mich. Stanhuffius, De instauratione scholæ slesvicensis liber, Wittenberg 1557, fortalen A V verso. På denne post har han efterfulgt mag. Hieronymus Koppersmit (Cypræus), se Aug. Sack, Die schola trivialis . . . und das paedagogicum publicum in Schleswig, Slesvig 1873, 2 f.

[14] Wotschke, anf. skr. 399, Corpus Reformatorum VIII, 757 f.

den slesvig-holstenske kirkeordning af 1542 tænkt som en højere skole, fælles for begge hertugdømmerne, men den var ikke blevet til andet end en simpel latinskole. Og ovenikøbet befandt den sig ifølge Stanhufius selv i en sørgelig forfatning[15].

Og nu døde så hans herre og velynder, fyrstebiskop Frederik, 27/10 1556, kun 27 år gammel. Der var al mulig grund for Stanhufius til at sørge og for Melanchthon til at trøste ham, som det sker i brevet her.

M. h. t. Stanhufius' videre skæbne skal nævnes, at efterhånden tog Frederiks broder og efterfølger, hertug Adolf, planerne om en højere skole op påny[16]. I 1566 udstedtes et forelæsningskatalog for en sådan skole, ifølge hvilket Stanhufius – meget passende – bl. a. skulle forelæse over Melanchthons *Loci communes*[17]. Skolen, »Pædagogiet«, kom igang i 1567 og eksisterede til et sted mellem 1580 og 86[18], og Stanhufius, som var blevet medlem af domkapitlet, var dens sidste rektor. Derefter vides om Stanhufius kun, at han døde i Slesvig som »senior capituli« 7/3 1608. Tilbage til Wittenberg (jfr. Melanchthons slutbemærkninger) kom han altså aldrig. – Brevet til ham er skrevet, mens Melanchthon var fuldt optaget af striden med flacianerne, og det vidner ligesom det foregående om hans interesse og omsorg for sine studenter[19]. Karakteristisk er Melanchthons motivering for at ønske sig himmelen. Vægten ligger så åbenbart på, at han dér vil få lærdommens forunderlige kilder at se. Ikke for ingenting var Melanchthons livsindsats foreningen af humanisme og kristendom, lærdom og evangelium.

Melanchthon til Johan Friis 1/9 1554.

S(alutem). D(icit). Amplissime D(omine). Cancellarie. Scio vos pro excellenti sapientia vestra, et grauissime iudicare de ingeniis, et libenter opem ferre iis quorum Naturae sunt modestae et

[15] Nævnte fortale A (VI) recto.

[16] Se særligt Ny Kirkehist. Samlinger IV, 660 ff.

[17] Stanhufius har ikke efterladt sig noget egentlig teologisk forfatterskab, men målsætningen i det i note 13 anf. skrift er klart teologisk.

[18] Sack, anf. skr. 18.

[19] Hvem den omtalte Lukas er vides ikke – med mindre han skulle være en anden trofast Melanchthon-discipel, pædagogen Lucas Lossius i Lüneburg.

placidae, ac simul doctrinarum capaces. Etsi autem Johannis Francisci Ripensis Naturam elegantia versuum ostendit, tamen quia a me testimonium ad vos scribi petiuit, nolui deesse adolescenti cuius et studia et mores probo. video naturam esse placidam et amantem moderationis in omni actione. Et quanquam carmina eius Specimen ostendunt praecipue, eruditionis tamen et mores inde iudicari possunt, Laudat virtutes, et recitat historias et praecipua membra doctrinae christi. Et ipsa perspicuitas orationis, animi candorem et iudicii rectitudinem significat. Quare cum spes sit eum deo iuuante, vsui et ornamento patriae futurum esse, reverenter eum vobis commendo, et vos oro, vt pietate et autoritate vestra eius studia iuuetis, quia pater qui eum inde vsque ab infantia liberaliter aluit, diutius suppeditare sumptus non potest. Etsi autem in multis maximis rebus optime de toto Regno mereris, tamen non dubito velle te etiam hac in re bene mereri de patria fovendis et ornandis bonis ingeniis. Et deus vicissim tibi pro his officiis benefaciet, quem oro vt vos et vestras clementer protegat et animi et corporis vires diu servet integras. Bene et foeliciter valete. Anno 1554. Calendis Septembris

Philippus Melanthon

Udskrift: Amplissimo viro Sapientia et virtute praestanti D(omino). Johanni Frisio Cancel/lario Inclyti Regis Daniae etc. patrono Suo colendo.

Melanchthon til Michael Stanhufius 15/11 1556.

S(alutem). D(icit). Clariss(ime). vir et cariss(ime). frater. vtrumque vult deus, et vt doleamus orbat iis quos diligere debuimus, et vt dolorem moderemur. Causas autem graves et multas habemus moeroris, orbat principe Friderico. Nam Ecclesiae et haec nostra Studia patronum non vulgarem amiserunt, Est et miserabile adolescentem in ipso flore aetatis extingui. Adficior itaque dolore haec cogitans. Sed moderationis argumenta etiam queramus. voluntati dei obtemperandum est. Et Inuocatio Principis testatur hanc migrationem ei iter fuisse ad dulciss(imam). coelestis Ecclesiae consuetudinem, cuius desiderio profecto sic adficior, vt viator noctu in tenebris densissimis iter faciens auroram et lucem desiderat. Coram (e)n(im). cernere deum et mirandos

fontes doctrinarum de qui(bus) exiguas scintillas habemus, quae magna caligine impediuntur, cupio. In illam Lucem cum transierit Princeps Fridericus, hoc ei bonum gratulemur. cogito et physica. genesis morbos periculosos significavit. denique sumus homines, simus igitur ad humana ferenda parati. Vbi erit occasio te reuocandi non obliuiscor tui. Salutem opto Lucae. Bene vale. 15 die Nouemb. 1556
Philippus.

Udskrift: Clarissimo viro eruditione et virtute praestanti D(omino). Michaelo Stanhufio, fratri suo cariss(imo). In veteri urbe Sleswico.